

Márton László

A Forrás Katonája

Természetesen Katona Józsefről van szó. Pontosabban arról, hogy kaptam a *Forrás* szerkesztőségétől – ha jól emlékszem, Füzi Lászlótól – egy felkérést: ugyan már, fejteném ki egy önálló írásműben Katona Józseffel kapcsolatos, akkoriban – három évtizeddel ezelőtt – lesújtónak hihető véleményemet.

Lenyűgözött ez a nagyvonalúság.

Előzőleg Keresztury Tibor készített irodalomról és környékéről egy interjút velem, amely aztán megjelent az *Alföldben*, és ott egyebek közt annak a véleménynek adtam hangot, hogy a *Bánk bán*t ki kellene venni a középiskolai tantervből; fölösleges, hogy tanárok és tanulók ezzel a csakis nyelvelmékként értékelhető szöveggel gyötörjék egymást.

Hogy ezt az állítást fejteném ki bővebben, és, ha mód volna rá, esetleg érvekkel is támasztanám alá.

Megírtam. Megjelent.

Katona Józsefről írtam, de nem a *Bánk bán*ról, hanem a verseiről. Legnagyobb nemzeti drámánkról akkoriban azt gondoltam, hogy rosszul van megírva, dramaturgiai szempontból gyarló módon felépítve, színpadi nyelve erőltetett és homályos, továbbá van a végén egy teljesen fölösleges ötödik felvonás, amelyben a jószándékú, de pipogya uralkodó sápitozik. Főként pedig felháborítónak és undorítónak tartottam, hogy a címszereplő a nyílt színen lemészárol egy védtelen asszonyt, és ez a bűncselekmény felkerül a nemzeti dicsőségtáblára.

Ugyanakkor tisztában voltam vele, hogy Katona igenis nagy, sőt kiemelkedő tehetség. Miért olyan mégis a *Bánk bán*, amilyen? Nyilván azért, mert úgy érezte, hogy ilyesféle drámát kíván tőle a nemzet, és ő legjobb tudása szerint teljesítette a kívánalmat. Amiért később Arany János is hagyta magából kisajtolni a *Toldi szerelmét* és a *Buda halálát*, pedig alkotóként *A nagyidai cigányok* és a *Bolond Istók* írásakor érezhette jól magát. Azt is tudtam, hogy ez az egész kérdéskör összefügg az érettség tünetével, az egyes alkotók érettségével és a nemzeti kultúráéval. De erről nem írtam sem akkor, sem később.

Helyette Katona József líráját térképeztem fel. Egy költészet – gondoltam és írtam –, amelyben éjszaka van. Amelyben azok a teatrális modorosságok, amelyek a valódi színpadon, drámai cselekménybe foglalva működésképtelenek és kibírhatatlanok, a lírai eszköztár részeiként zseniálisak.

Nem én vagyok a felfedező, előttem már többen észrevették Katona verseinek értékét. Az én figyelmemet Weöres Sándor *Három veréb...*-gyűjteménye és Orosz László több tanulmánya hívta fel rájuk. Ha mégis felfedeztem valamit, az a *magam* öröme volt. Például az „én” és a „magam” közötti markáns különbség

Katona szóhasználatában. Vagy például az a felismerés, hogy a verseket ismerve és szeretve, akár a *Bánk bánt* is több megértéssel olvashatjuk és nézhetjük.

Megírtam, elküldtem, a szerkesztőség elfogadta. Aztán kaptam egy meghívást Kecskemétre, a jubileumi Katona-konferenciára. Ez pedig történt 1991 késő őszen.

Ez volt azon csekély számú esetek egyike, amikor nem Pestről utaztam Kecskemétre. Hanem Debrecenből, ahol az *Alföld* szerkesztősége rendezett konferenciát, mégpedig „Felszabadult-e a magyar irodalom?” címmel. A felszólalások az Arany Bika egyik nagytermében hangzottak el. Egy íróársunk – ma is él még, nyolcvan fölött jár – a „posztmodern cirfandli” ellen emelte fel mennydörgő szavát, mondván, hogy a szürkebarát és a furmint jóval élvezetesebb, mégis mindenki a cirfandliról ír és beszél, az is, aki nem issza. Egy másik – talán egy kicsivel okosabb – pályatárs arra hívta fel a figyelmet, hogy a szovjet csapatok kivonulása és a cenzúra megszűnése önmagában nem garantálja a szellemi szabadságot sem az irodalmi közélet egészében, sem az egyes írók tevékenységében.

Az egyik szünetben Csurka Istvánnal beszélgettem. Ő szólított meg. Igen barátságos volt. Fogadkozott, hogy rövidesen abbahagyja a politizálást, és újabb drámákat ír majd. Majd hirtelen ráförmedt egy neki háttal álló jeles irodalomértőre, kérdőre vonta, miért aktivista egy neki, Csurkának nem rokonszenves pártban. Aztán pedig két ismeretlen férfival távozott, mondván: „Most már igyunk is valamit!”

Egy másik szünetben Ács Margit méltatott figyelmére. Akkor (már és még) a Magvető Kiadó szerkesztője volt, vagy talán főszerkesztője. Azt ígérte, egyszer majd elmondja, miért nem akarta kiadni a Magvető akkor legújabb regényemet. Soha nem mondta el, de azt azért tudtam, hogy ő volt a regény egyik lektora. A konferencia idején már biztosra vehettem, hogy a regényt a Jelenkor fogja kiadni, mi több, addigra megvolt az első levonat is.

Este Sándor Ivánnal folytattam hosszú és tartalmas eszmecsere-t Németh Lászlóról és Bibó Istvánról. Korábban ismerkedtem meg vele, de akkoriban kezdődött a barátságunk. Ő is átment Kecskemétre, de talán korábban, mint én, mert nem együtt utaztunk.

Emlékszem a ködös, hideg alkonyatra, amikor a ceglédi átszállás után Kecskemétre érkeztem. A színházban Katona József-gálaest volt. Egy idősen is jóképű színművész fiatal Katonának volt maszkírozva. Nyikorgó rámás csizmában, pitykés dolmányban, hüvelyk- és mutatóujja között hattyútoll nagyságú lúdtollal ült egy asztalnál, és érces hangon szavalta: „Mi az oka annak, hogy Magyarországon a játékszíni költőmesterség lábra nem tud kapni?” Közben írta is, amit mondott: a lúdtoll élethűen sercegett az üres papíron, a láthatatlan tinta-tartó pedig valósággal ontotta a nemlétező tintát.

Tényleg, miért nem tud? Mármint lábra kapni. Mármint a kortárs magyar dráma. Szépreményű színpadi szerzőként ezen töprengtem. Akkoriban kezdtem írni a Báthory Zsigmondról szóló drámatrilógia első részét. Akkor még nem sejtettem, mi vár rám – drámaírói terveimre – az 1990-es évek hátralevő hosszú idejében.

A pitykés dolmányos színész elfújta az asztal szélén álló gyertyát, mire látványosan felerősödött a fény. Előlépett Bessenyei Ferenc, az élő színészlegenda.

Híres-nevezetes zengő hangján világga kiáltotta, miközben híres-nevezetes ökleivel verte híres-nevezetes mellkasát: „...ahhoz nem csekélyebb, mint Bánk-i sértődés kívántatik!” Ahhoz... Mihez is? Ahhoz, hogy lábra kapni tudjon a játékszíni költőmesterség? Hogy felszabaduljon a magyar irodalom? A szavalatból annyi mindenképp kiderült, hogy a felszabadulásra talán egy kicsit még várni kell, de a sértődés, az megvan. Abban aztán nincs hiány.

Aztán jött Rajhona Ádám, aki akkoriban igazolt át az egyik Katonából a másik Katonába, a pestiből a kecskemétibe. Ő is úgy volt öltözve, mint a lúdtollat perccetető kolléga, de ő énekelt. Énekhangjait egy hölgyhöz intézte, aki nyilván Melinda volt, azt viszont zenei műveletlenségem teljes birtokában percekig nem tudtam eldönteni, hogy Rajhona akkor most Ottó-e, aki udvarol a nőnek, vagy inkább mégiscsak Bánk bán, aki kérdőre vonja, csak nincs annyira megsértődve, mint Bessenyei.

Utána fogadás volt. Ott állt a közelben a színház akkori igazgatója, akinek aláírásával még az év elején szerződést kaptam a *Kurázs mama* újrafordítására. Megkérdeztem tőle, mikor lesz a háborúellenes tandróma premierje. Olyan színt öltött az arca, mint az asztalon sorjázó roastbeef-szeleteké, és foghegyről odavetette: „Nem játszunk Brechtet!” A rendező, aki a nyereszkes mama és fűbe harapó gyermekei példázatát színpadra álmódta volna, nem volt látható sem a közelben, sem távolabb.

Aztán másnap, egy tanácssterem jellegű jókora helyiségben szó esett Katona József munkásságáról is. Egy középkorú tanárnőre emlékszem, aki egy vastag papirost tartott a kezében, amelyre kézzel rá volt írva: „Bánk bán”. Azt mondta: Katona József műve zárva van a tanulók előtt. Ki kellene nyitni. Így. Akkor aztán látszott, hogy a „Bánk bán” valójában egy másfél méter hosszú, arasznyi széles papírcsík volt, amely harmonikaszerűen össze volt hajtogatva, de a tanárnő ezennel széthúzta, helyesebben kinyitotta a jelenlevők okulására. Nagy volt a széthúzás abban a pillanatban, de még nagyobb az egyetértés.

Szeretettel köszöntöm a *Forrás* szerkesztőségét a mostani jubileum alkalmából!